

Н.І. Єсінова, канд. техн. наук, проф.

О.В. Мельник, студ.

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ

Розглянуто характеристики та особливості українського ринку праці, розкрито специфіку принципів його функціонування, сучасний стан та основні тенденції. Актуальність даної теми полягає в тому, що можна детально проаналізувати головні проблеми та перспективи розвитку. Розкрито змістовну структуру характерних чинників та критеріїв українського ринку праці та відмітні його риси відносно світового.

Рассмотрены характеристики и особенности украинского рынка труда, раскрыта специфика принципов его функционирования, современное состояние и основные тенденции. Актуальность данной темы заключается в том, что можно детально проанализировать главные проблемы и перспективы развития. Раскрыта содержательная структура характерных факторов и критериев украинского рынка труда и отличительные его черты относительно мирового.

We consider the characteristics and peculiarities of Ukrainian labor market, reveals the specific principles of its functioning, current status and key trends. The relevance of this topic is that you can analyze in detail the main problems and prospects. Revealed meaningful structure specific factors and criteria Ukrainian labor market and its distinctive features of the world.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність дослідження даної теми зумовлена тим, що в сучасних умовах розвитку економіки особливої уваги набувають проблеми ефективної зайнятості населення України, створення ринку робочої сили і запобігання масового безробіття. Ринок праці посідає центральне місце серед інших ринків. Він перебуває під впливом багатьох чинників, більшість яких залежить від товарного ринку. Кон'юнктура ринку праці формується під впливом стану економіки, способу господарювання і структурних змін, технічного і організаційного рівня підприємств, кількісно-якісної збалансованості засобів виробництва та робочої сили. Але, наведений людським фактором виробництва, ринок праці здатний не лише діяти в межах певних завдань, а й самостійно створювати умови для їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недооцінка сфери зайнятості в останні роки щодо її впливу на розвиток економіки, рівень та якість життя населення призвела до того, що механізм зайнятості був не стільки каталізатором, скільки гальмом економічних реформ.

У зв'язку з цим проблеми зайнятості та безробіття набувають дедалі більшої актуальності. Методологічною основою дослідження зайнятості і безробіття є теоретичні положення та, практична актуальність закладає засади для плідного дослідження даної теми.

На стан сучасного ринку праці впливає розвиток економіки в цілому. Саме тому, вирішення питань, що стосуються характерних особливостей та проблем пов'язаних із ними, є досить актуальним у наш час, а наукові засади є в сучасних інтернет джерелах. Усвідомлення цього привело до того, що багато економістів приділяють значну увагу налагодженню та стабілізації сучасного стану українського ринку праці.

Мета та завдання статті. Метою даного дослідження є виявлення особливостей ринку праці завдяки аналізу визначальних критеріїв притаманних українському ринку праці та визначення основних стратегічних напрямів для подолання безробіття та встановлення ринкової рівноваги.

Зазначена мета роботи пов'язана з дослідженням наступних завдань:

- вивчення та проведення аналізу трудового потенціалу регіонів та країни в цілому;
- ознайомлення зі статистичними даними (безробіття, природний приріст, номінальна середня заробітна платня);
- визначення причин недосконалості та структурної диспропорції ринку праці України.

Актуальними проблемами даного дослідження є зайнятість і безробіття в

Україні, зокрема, суть і форми зайнятості, причини, рівень і форми безробіття, особливості його прояву в територіальному аспекті та порівняння зі світовими критеріями. Особливої уваги вимагають питання прогнозування ринку праці й особливостей його формування в Україні та проблема створення ефективної системи зайнятості населення. Враховуючи досвід капіталістичних країн щодо регулювання ринку праці, розглядаються питання ролі державних служб зайнятості, оскільки ймовірним є зростання чисельності безробітних, збільшення періоду пошуку відповідної роботи. В дослідній роботі висвітлюються напрями соціального захисту населення, оскільки цього вимагає зростання армії безробітних, померизація суспільства тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах національні ринки праці перетворилися на важливу складову частину світового ринку праці. Високий рівень міждержавних господарських взаємозв'язків на фоні поглиблення світового розподілу праці призвів

до формування єдиного механізму задоволення пропозиції робочої сили незалежно від конкретного місця проживання людини.

Ефект ситуації, що склалася в економіці України під впливом світової фінансової та економічної кризи, а також внутрішніх проблем вітчизняної економіки, становище соціальної сфери, рівень та якість життя населення, виявився відкладеним та почав набувати відчутного прояву лише в останні місяці 2012 року. Реакція показника сукупних доходів населення на кризові явища була повільною. За офіційними даними Держкомстату, наявний реальний дохід населення, який визначається з урахуванням цінового чинника, зріс за 2013 рік на 10,3%, що насамперед зумовлене інфляційним сплеском першої половини року, а номінальний наявний дохід був на 36,1% вищий, ніж торік. Між тим, динаміка реального доходу продемонструвала чітку тенденцію до зниження у порівнянні з попередніми роками (2012 р. – 2,8%, 2011 р. – 16,1%).

Українському ринку праці властиві певні особливості:

1. Належить до ресурсних ринків (продавцями послуг є домогосподарства, економічно активне населення, а покупцями – урядові та неурядові інституції).

2. Важливу роль відіграють профспілки, асоціації виробників, а також держава.

3. Робоча сила є особливим товаром.

4. Заробітна платня – основний вид доходу більшості працівників, сімей, що визначає якість робочої сили.

5. Недостовірність та приховування інформації про істинний стан ринку праці, про його перспективні можливості та про можливо-використовувані механізми реформування ринку праці в перспективі.

6. Відсутність відповідного рівня зайнятості виробничій динаміці.

7. Низька продуктивність праці, що призводить до низького рівня оплати праці.

8. Нерівномірний розподіл трудових ресурсів по території держави.

9. Деформація в галузевій структурі та професійно-кваліфікаційному складі.

Економічне зростання, над забезпеченням якого працює український уряд, створює передумови для збільшення зайнятості, доходів населення, підвищення продуктивності його праці. На ситуацію на ринку праці впливає загальна соціально-економічна ситуація в країні та регіоні, якісний показник людського капіталу, становище у сфері надання соціальних послуг, національно-культурні особливості, соціопсихологічні чинники та ін.

Недосконалість, недостатня гнучкість, структурна диспропорційність ринку праці України призвели до застосування власниками та адміністрацією підприємств вимушених відпусток, скорочення робочого дня та звільнення працівників.

Певною мірою зберегти трудовий потенціал країни дозволяє тіньова зайнятість, яка в умовах трансформаційної економіки є абсолютно очевидним чинником, а її наявність зумовлена слабкістю соціально-економічних інститутів. Зайнятість у тішовій економіці сприяє розвитку нових підприємницьких здібностей кожної людини; кращому адаптуванню власної здатності до праці відповідно сучасним ринковим умовам; можливості задовольнити свої потреби. Усе це зумовлює високу ефективність механізму формування зайнятості в умовах тішової економіки, що в свою чергу, дозволяє зберегти трудовий потенціал країни. Є і негативні сторони тішової зайнятості, але в умовах кризи її наявність дає частині населення гарантії виживання чи вирішення власних проблем.

Однією з характерних особливостей ринку праці є його нестабільність. Зарплатня фахівців може варіюватися. Наприклад, дефіцит кадрів певної професії приводить до підвищення оплати праці. Крім того, попит на представників тієї або іншої спеціальності залежить від регіону. На розвиток ринку праці впливає і рух робочої сили – як внутрішня міграція (зміна місця проживання в межах однієї області або регіону), так і еміграція (виїзд громадян із однієї країни в іншу на постійне місце проживання). Величезний вплив на ринок праці роблять політична ситуація у країні та соціальна захищеність громадян. Показники, необхідні для гармонійного розвитку трудових взаємин, – стабільність економіки, відлагодження правової бази і системи оподаткування.

Процес становлення ринкових стосунків супроводжується низкою труднощів. Однією з головних проблем українського ринку праці є відсутність робочих місць із гідною оплатою. Особливо низька заробітна платня спостерігається в сферах легкої промисловості, охорони здоров'я, освіти, культури, сільського господарства.

Ситуація на вітчизняному ринку праці викликає у фахівців дедалі більшу тривогу. Деякі компанії Центральної та Східної Європи, пройшовши кадровий голод, приймають рішення шукати персонал у сусідніх державах. Україна, не витримуючи конкуренції, продовжує втрачати кадровий потенціал.

Навіть за того, що зарплатня працівників особливо затребуваних професій зростає прискореними темпами, чимало наших співвітчизників їдуть за кордон. Річ у тому, що тамтешні компанії мають можливість платити в кілька разів більше, створювати кращі

умови для праці та життя. В умовах загострення демографічної кризи від вирішення кадрової проблеми в усіх її аспектах вирішальною мірою залежить рівень конкурентоспроможності країни.

Абсолютна більшість українців за кордоном працює нелегально, тобто без укладання трудової угоди, відповідно без соціального захисту з боку іноземного роботодавця. Трудові мігранти, здебільшого з вищою освітою, за кордоном задовольняють попит на тяжку фізичну роботу, яку відмовляються виконувати місцеві жителі, що зводить нанівець трудовий потенціал вітчизняного дипломованого спеціаліста. Відсутність дозволу на працю, незнання мови, своїх прав і законів країни перебування сприяють тому, що трудові мігранти стають жертвами рекету, торгівлі людьми, різних видів експлуатації, залякування, погроз тощо.

Висновки. Протягом останнього десятиліття та в найближчому майбутньому в Україні поглиблюється диспропорція між працівниками та пенсіонерами, що спричиняє підвищене навантаження на працюючих осіб, адже бюджет пенсійного фонду, тобто виплата та розміри пенсій сьогоденних пенсіонерів, формується за рахунок пенсійних внесків нині працюючих осіб. Так, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, до 2050 року на 100 осіб, які роблять пенсійні внески, припадатиме 139 пенсіонерів. Отже, існування лише солідарної пенсійної системи є неефективним із соціального та економічного погляду.

Необхідно зробити висновок, що на характер розвитку трудового потенціалу регіонів негативно впливає ще один внутрішній чинник – складна демографічна ситуація, яка містить загрози особливості для українського суспільства. Критичний спад народжуваності й високий рівень смертності, а також захворюваності та інвалідності людей призвели до того, що катастрофічно зменшується населення.

Отже, першочергове завдання для українського ринку праці – перейти від моделі з дешевою робочою силою до моделі з високим рівнем оплати та ефективною працею, яка побудована на якості продукції та продуктивності праці, що призведе до збільшення доходів місцевих бюджетів, збільшення відрахувань до Пенсійного фонду, зменшення трудової міграції. Для того, щоб розширити зайнятість та поліпшити її якість, подолати високе безробіття, зменшити соціальне та економічне напруження в Україні, вирішальним моментом державної політики зайнятості повинен бути добре зважений вибір заходів у поєднанні з макроекономічною, політичною та соціологічною політикою держави.

Підводячи підсумок, можна відзначити, що для вирішення перерахованих проблем може бути перехід до активної політики держави на ринку праці. У основу має бути покладено модель управління, центральними елементами якої є основні регулятори ринкової організації праці: заробітна платня, конкуренція на ринку праці, трудова мобільність, рівень безробіття. Саме по цих параметрах здійснюється, з одного боку, саморегулювання на ринку праці, а з іншого – відбувається втручання держави.

Список літератури

1. Про зайнятість населення : Закон України від 01.03.91 № 804-ХІІ (804-12) (зі змінами та доповненнями).
2. Анпілогова Ж. Д. Механізм функціонування ринку праці / Ж. Д. Анпілогова // Держава та регіони. – 2012. – № 2. – С. 6–9.
3. Афендікова Н. О. Особливості трудових ресурсів та формування ринку праці в сільському господарстві України / Н. О. Афендікова // Держава та регіони. – 2011. – № 6. – С. 25–28.
4. Бараник З. Основні напрями ефективного функціонування ринку праці в контексті інтеграції України до ЄС / З. Бараник // Бюлетень ППК ДСЗУ. – 2010. – № 2. – С. 14–27.
5. Большая О. В. Проблема неформальної зайнятості в Україні / О. В. Большая // Держава та регіони. – 2011. – № 1. – С. 45–49.
6. Гаркавенко Н. О. Проблеми зайнятості та безробіття на національному ринку праці / Н. О. Гаркавенко // Формування ринкових відносин в Україні – 2010. – № 4. – С. 168–172.
7. Чернявська Ю. Б. Економічні важелі механізму державного регулювання ринку праці в Україні / Ю. Б. Чернявська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 8. – С. 102–106.
8. Чернявська Ю. Б. Функції ринку праці та національні особливості їх відтворення / Ю. Б. Чернявська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 3. – С. 175–177.

Отримано 01.08.2013. ХДУХТ, Харків.
© Н.І. Єсінова, О.В. Мельник, 2013.